

In welke mate wordt sociale netwerkgrootte bij kinderen van acht tot veertien jaar verklaard door agressie, populariteit, zelfwaardering en sekse?

Auteur: Dorieke de Bakker, 0450405

Instelling: Universiteit Utrecht

Begeleidster: Mw. Dr. A. E. Aleva

Tweede beoordelaar: Dr. S. Thomaes

Afdeling: ontwikkelingspsychologie

Datum: 15 juni 2009

Beknopt dankwoord

Deze masterthesis is mede tot stand gekomen met behulp van mijn begeleidster dr. Liesbeth Aleva. Zij heeft mij geholpen met het afbakenen van een onderwerp van mijn onderzoek, met het opstellen van een goede onderzoeksvraag en hypothesen en met het kiezen van de juiste analyses. Daarnaast heeft zij de dataset beschikbaar gesteld waarmee ik alle analyses heb kunnen uitvoeren en heeft zij bruikbare feedback gegeven op de verschillende onderdelen van dit onderzoek. Verder wil ik dr. Sander Thomaes bedanken voor het beschikbaar stellen van twee zeer bruikbare artikelen over zijn onderzoeken omtrent zelfwaardering. Deze artikelen zijn nog niet gepubliceerd en pleiten tegen eerder gedane onderzoeken over de relatie tussen agressie en zelfwaardering. Ook wil ik mijn ouders, Ron de Bakker en Marjolijn Poortier bedanken voor alle tijd die zij hebben gestoken in het kritisch doorlezen van mijn onderzoek en het geven van op- en aanmerkingen. Als laatste wil ik mijn vriend Robbert van Eersel bedanken voor zijn steun en al zijn geslaagde pogingen om mij positief gestemd en gemotiveerd te houden.

Samenvatting

In dit onderzoek werd gekeken of sociale netwerkgrootte bij kinderen van acht tot en met veertien jaar oud verklaard kan worden door agressie, populariteit, zelfwaardering en sekse. Voor huidig onderzoek werd de data van het eerste onderzoeksmoment van een groot landelijk pestonderzoek van het Dutch Consortium of Bullying (DCOB) gebruikt. Uitsluitend de data van de kinderen waarvan de sociale netwerkgrootte bekend was, werden meegenomen in het onderzoek. Dit resulteerde in een uiteindelijke onderzoekspopulatie van 837 kinderen afkomstig uit groep zes, zeven en acht van 17 verschillende basisscholen uit Nederland. Eerst zijn de verbanden tussen de vier verschillende variabelen onderling berekend, daarna zijn deze verbanden tevens berekend voor jongens en meisjes apart. Er werd een matige positieve samenhang gevonden tussen sociale netwerkgrootte en populariteit bij meisjes, een matige positieve samenhang tussen populariteit en zelfwaardering, een negatieve samenhang tussen populariteit en agressie en een matige negatieve samenhang tussen agressie en zelfwaardering. Uit de regressieanalyse bleek dat agressie, zelfwaardering, populariteit en sekse samen 3,4% van de variantie verklaren van sociale netwerkgrootte. Hoewel er wel een significant model werd gevonden, blijft er nog een groot deel van de variantie van sociale netwerkgrootte onverklaard. Er is verder onderzoek geïndiceerd om te kijken naar andere mogelijke variabelen die sociale netwerkgrootte kunnen verklaren, zoals bijvoorbeeld leeftijd, IQ en etnische achtergrond. Daarnaast is het mogelijk dat men meer en/of andere verbanden vindt wanneer er onderscheid wordt gemaakt in de variabelen. Nu is agressie bijvoorbeeld in zijn geheel meegenomen in de analyses, terwijl men ook een onderscheid kan maken in proactieve en reactieve agressie.

Inhoudsopgave

Inleiding	pag. 5
Belang van een sociaal netwerk	pag. 5
Huidig onderzoek	pag. 6
Agressie	pag. 8
Populariteit	pag. 9
Zelfwaardering	pag. 11
Hypothesen	pag. 13
Methoden	pag. 13
Respondenten	pag. 13
Procedure	pag. 14
Meetinstrumenten	pag. 15
Analyses	pag. 19
Resultaten	pag. 20
Discussie	pag. 23
Literatuurlijst	pag. 27
Appendix	pag. 31
1. Brief aan scholen	pag. 31
2. Toestemmingsbrief ouders	pag. 33

Inleiding

In het dagelijks leven lijkt men ervan overtuigd te zijn dat kinderen met een zo groot mogelijk sociaal netwerk het beste af zijn. Deze overtuiging wordt mede tot stand gebracht door berichten uit de media. Een goed voorbeeld hiervan is het bericht over een drama dat zich afspeelde in Duitsland: op 11 maart 2009 schiet een zeventienjarige jongen op een middelbare school in de plaats Albertsville 16 leerlingen dood en pleegt vervolgens zelfmoord. De politie maakt een profielschets en komt tot de conclusie dat de dader een 'loner' is, iemand met weinig tot geen sociale contacten (website BBC News, 2009). Ook bij vergelijkbare incidenten in Zweden en Amerika is het profiel van de dader steeds hetzelfde: geen tot weinig sociale contacten en erg op zichzelf. Betekent dit dat kinderen met een (groot) sociaal netwerk over het algemeen gezien beter af zijn dan kinderen zonder sociaal netwerk? En welke factoren hebben invloed op de sociale netwerk grootte bij kinderen?

Belang van een sociaal netwerk

Er zijn tientallen onderzoeken gedaan naar het belang van sociale netwerken bij kinderen. Een sociaal netwerk wordt omschreven als een groep kinderen die met elkaar optrekken (Gest, Graham-Bermann & Hartup, 2001). Sociale netwerk grootte wordt omschreven als het aantal bindingen dat een kind heeft met groepsgeenootjes. Uit onderzoek van Kindermann (2007) is gebleken dat ongeveer 80% van de studenten deel uitmaakt van een sociaal netwerk. Daarvan heeft 73% een netwerk bestaande uit meer dan twee personen. Dit betekent dat ongeveer 20% van de studenten geen sociaal netwerk heeft en onder de noemer 'loner' valt. Wanneer een kind geen deel uit maakt van een sociaal netwerk mist hij/zij een belangrijke bron van steun gedurende zijn/haar fysieke, emotionele en sociale ontwikkeling (Heaven, Ciarrochi & Vialle, 2008). Daarnaast zorgt een sociaal netwerk voor een bron van gedeelde kennis die culturele en gedragsmatige normen, waarden en houdingen weerspiegelt. Ook zorgt een sociaal netwerk bij individuen voor een gevoel van identiteit en zelfwaardering (Heaven et al, 2008).

Kinderen die geen sociaal netwerk hebben, kunnen grofweg worden ingedeeld in twee groepen (Rubin, Burgess & Coplan, 2004). De eerste groep bestaat uit kinderen die er bewust voor kiezen om niet met andere kinderen om te gaan. Deze kinderen zijn liever op zichzelf en doen geen tot weinig moeite om in een groep te worden opgenomen. Deze groep wordt aangeduid met de term passieve teruggetrokken kinderen. De andere groep kinderen bestaat uit kinderen die wel met andere kinderen om willen gaan, maar worden afgewezen door hun klasgenootjes. Zij zijn actief bezig om geaccepteerd te worden door leeftijdgenootjes, maar

worden afgewezen. Deze kinderen worden aangeduid met de term actief geïsoleerde kinderen. Het zijn vooral de actief geïsoleerde kinderen die een verhoogd risico hebben op negatieve ontwikkelingsuitkomsten, omdat zij er niet bewust voor kiezen om geen sociaal netwerk te hebben. Zij hebben te maken met sociale afwijzing.

Uit onderzoek van Klima en Repetti (2008) blijkt dat kinderen die minder geaccepteerd worden door leeftijdgenoten meer kans hebben op het ontwikkelen van zowel internaliserend als externaliserend probleemgedrag. Onder internaliserend probleemgedrag worden problemen verstaan waar het kind zelf last van heeft, zoals angst- en stemmingsstoornissen (Wenar & Kerig, 2005). Externaliserend probleemgedrag beïnvloedt voornamelijk de omgeving. Men kan bij externaliserend probleemgedrag denken aan agressief en grensoverschrijdend gedrag. Daarnaast hebben kinderen met een sociaal netwerk betere sociale competenties dan kinderen zonder een sociaal netwerk (Fletcher, Newsome, Nickerson & Bazley, 2001). Ook Sandstrom en Cillessen (2006) vinden dat kinderen met een sociaal netwerk veelal betere sociale vaardigheden hebben dan kinderen zonder een sociaal netwerk.

Huidig onderzoek

Het is echter onduidelijk welke variabelen bijdragen aan de grootte van een sociaal netwerk. Door te onderzoeken welke factoren van invloed zijn op sociale netwerk grootte bij kinderen, is men beter in staat om afgewezen kinderen te helpen een sociaal netwerk op te bouwen. Wanneer men inzicht heeft in de factoren die van invloed zijn op sociale netwerk grootte, kan men doelgerichter te werk gaan. Hierdoor wordt de kans dat een kind een sociaal netwerk bouwt verhoogd en daarmee worden negatieve ontwikkelingsuitkomsten verminderd. Het doel van dit onderzoek is om te kijken of de sociale netwerk grootte bij kinderen tussen de acht en veertien jaar verklaard kan worden door agressie, populariteit en zelfwaardering. Daarnaast wordt gekeken of sekse van invloed is op de onderlinge verbanden tussen de variabelen en of sekse mogelijk een voorspeller is van sociale netwerk grootte. Het is belangrijk dat men zich realiseert dat een sociaal netwerk niet hetzelfde is als een vriendengroep. Kinderen kunnen wel tot eenzelfde netwerk behoren, maar dit houdt niet per definitie in dat deze kinderen ook vrienden van elkaar zijn (Sage & Kindermann, 1999). Binnen een groep kinderen, zoals een klas of sportvereniging, bestaan netwerken van kinderen. Deze netwerken worden sociale netwerken genoemd. Onder sociale netwerken verstaat men individuen, veelal klasgenoten, met wie het kind publiekelijk omgaat, tijd mee

doorbrenkt en aan activiteiten deelneemt. Binnen en tussen sociale netwerken kunnen meerdere vriendschappen aanwezig zijn. Onder vrienden verstaat men personen waar een kind intiem en langdurig emotioneel mee is verbonden. Een sociaal netwerk is dus oppervlakkiger dan een vriendschap welke intiemer van aard is. Vriendschappen kunnen wel kansen genereren voor een kind om sociale vaardigheden te leren die mogelijk kunnen bijdragen aan de positie van een kind binnen een sociaal netwerk (Gest et al., 2001). Binnen een sociaal netwerk staan begrippen als ‘aardig gevonden worden’ en ‘sociale acceptatie’ centraal (Gifford-Smith & Brownell, 2003). Wanneer een kind geaccepteerd en aardig gevonden wordt door de andere leden van de groep, zal dit kind een betere binding met de groep hebben, dan kinderen die in mindere mate aardig worden gevonden en worden geaccepteerd.

Binnen een groep kinderen, bijvoorbeeld een klas of sportvereniging, kan een kind verschillende posities innemen aan de hand van het al dan niet lid zijn van één of meerdere sociale netwerken (Gifford-Smith & Brownell, 2003). Tegenwoordig wordt een onderscheid gemaakt in vijf verschillende soorten posities, beter bekend als sociometrische status: populair (popular), afgewezen (rejected), verwaarloosd (neglected), controversieel (controversial) en gemiddeld (average). Populaire kinderen beschikken veelal over goede sociale vaardigheden al dan niet in combinatie met agressieve of dominante trekken. Afgewezen kinderen zijn in de meeste gevallen agressiever dan de kinderen uit de overige groepen. Dit wordt mogelijk veroorzaakt door het verkeerd interpreteren van sociale tekenen. Verwaarloosde kinderen worden gekenmerkt door een soort van onzichtbaarheid binnen de groep en daarnaast hebben ze weinig invloed op wat er binnen een klas of groep gebeurt. Controversiële kinderen vallen vaak op binnen de groep en ontvangen zowel positieve als negatieve beoordelingen door hun groepsgenoten. Gemiddelde kinderen zijn de grootste sociometrische groep en vallen buiten alle andere categorieën. Een kind hoeft dus niet populair te zijn om deel uit te maken van een sociaal netwerk. Met name afgewezen kinderen (kinderen zonder sociaal netwerk) blijken een verhoogd risico te hebben op negatieve ontwikkelingsuitkomsten (Gifford-Smith & Brownell, 2003; Gest et al., 2001; Gest, Sesma Jr., Masten & Tellegen, 2006). Deze negatieve ontwikkelingsuitkomsten worden voornamelijk veroorzaakt doordat deze kinderen veelal het doelwit zijn van pesterijen en andere vormen van agressief gedrag (O’Brennan, Bradshaw, & Sawyer, 2009).

Agressie

Een van de meest onderzochte verbanden op het gebied van sociale netwerken, is het verband tussen sociale netwerkstatus en het gebruik van agressie. Agressie wordt over het algemeen omschreven als alle gedragingen die als doel hebben een andere persoon te schaden, tegen de wil van deze persoon in (Thomaes & Bushman, in druk). Agressieve kinderen verschillen in de reden waarom ze agressie gebruiken, hoe ze dit agressieve gedrag manifesteren, in de mate waarin ze met hun gedrag positieve aandacht genereren en in de andere sociale vaardigheden die ze bezitten (Hawley, 2003). Agressie wordt grofweg ingedeeld in twee verschillende categorieën, te weten reactieve agressie en proactieve agressie. Onder reactieve agressie verstaat men agressief gedrag dat voortkomt uit boosheid, vaak als reactie op een waargenomen bedreiging (Orbido de Castro, Merk, Koops, Veerman & Bosch, 2005). Proactieve agressie is gepland, instrumenteel en bewust uitgevoerd gedrag en wordt vaak gebruikt om een bepaald doel mee te bereiken. Daarnaast kan agressie ook worden onderverdeeld in de categorieën indirecte en directe agressie (Salmivalli & Kaukiainen, 2004). Bij indirecte agressie schaadt de dader het slachtoffer door het beschadigen en manipuleren van zijn/haar relaties of de status binnen een sociaal netwerk. Onder directe agressie verstaat men de meer openlijke vormen van agressie, zoals fysieke (slaan en schoppen) en verbale agressie (uitschelden). Ook blijken er sekseverschillen te bestaan in het gebruik van agressie. Zo gebruiken mannen zowel indirecte als directe vormen van agressie, terwijl vrouwen voornamelijk indirecte vormen van agressie gebruiken (Hawley, Little & Card, 2008). Daarnaast blijkt uit onderzoek van Salmivalli en Kaukiainen (2004) dat agressieve kinderen geen kleiner sociaal netwerk hebben dan niet-agressieve kinderen en dat agressief gedrag kan bijdragen aan het verbeteren van de sociale status.

Dat het gebruik van agressie gerelateerd is aan het verbeteren van de sociale status kan verklaard worden met behulp van de Resource Control Theory van Hawley (2003). Deze theorie stelt dat agressie vanuit evolutionair perspectief een adaptieve waarde heeft. Sociale groepen faciliteren toegang tot bronnen die niet verworven en beschermd kunnen worden door individuen. Dit betekent echter wel dat de leden van een sociale groep onderling moeten strijden om toegang te krijgen tot deze specifieke bronnen. Diegenen die het meest centraal staan binnen een sociaal netwerk hebben de beste toegang tot hulpbronnen, omdat zij de meeste macht uitoefenen. Deze individuen hebben de goede balans gevonden tussen sociale vaardigheden om aardig gevonden te worden en het effectief gebruiken van macht om de rest voor te blijven. Deze macht wordt door middel van het juiste gebruik van agressie verworven.

Door deze theorie kan verklaard worden waarom niet alleen diegenen met een lage sociale status (verwaarloosd of afgewezen) agressie gebruiken, maar ook diegenen met een hoge sociale status (populair). Hoe groter het sociale netwerk van een kind is, des te meer leden van zijn/haar netwerk een kind de baas moet blijven om de toegang tot bronnen te behouden. Er wordt in dit onderzoek dan ook verwacht een positieve samenhang te vinden tussen agressie en sociale netwerk grootte.

Populariteit

Zoals al eerder beschreven, kan een individu binnen een groep verschillende sociometrische statussen aannemen, te weten: populair, afgewezen, verwaarloosd, controversieel en gemiddeld. Uit bovenstaande wordt duidelijk dat populariteit binnen een sociaal netwerk bestaat uit meerdere factoren. Zo kunnen kinderen populair zijn omdat ze geliefd zijn bij de andere groepsgenoten, maar ze kunnen ook populair zijn doordat ze toegang hebben tot belangrijke bronnen (Gifford-Smith & Brownell, 2003; Hawley, 2003). Anders gezegd: kinderen behoren tot de categorie populair omdat ze door overige groepsgenoten aardig worden gevonden of omdat ze een bepaalde macht hebben die ze toegang geeft tot belangrijke bronnen. In de praktijk blijkt bij populaire kinderen vaak een combinatie van beide: ze bezitten die sociale vaardigheden die nodig zijn om aardig gevonden te worden en bovendien gebruiken ze op een dusdanige manier agressieve strategieën om een dominante positie te verkrijgen en te handhaven (Sandstrom & Cillessen, 2006). Daarnaast is het van belang om rekening te houden met het feit dat men onderscheid kan maken tussen twee soorten populariteit: ‘perceived popularity’ en ‘rating popularity’. ‘Perceived popularity’ is de mate waarin anderen denken dat een kind populair gevonden wordt. Dit hoeft dus niet gelijk te zijn aan de werkelijke populariteit van een kind. ‘Rating popularity’ is de mate waarin een kind daadwerkelijk aardig wordt gevonden door zijn/haar leeftijdgenoten, de werkelijke populariteit. Binnen dit onderzoek zal ‘rating popularity’ centraal staan.

Er zijn verschillende onderzoeken gepubliceerd over een mogelijke relatie tussen populariteit en agressie. Onderzoeken zoals die van Hawley (2003) omtrent ‘the resource control theory’ en die van Gest et al. (2006) stellen dat er een positief verband bestaat tussen populariteit en het gebruik van agressie. Volgens de ‘resource control theory’ heeft dit te maken met het feit dat populaire kinderen hun populaire status te danken hebben aan toegang tot belangrijke hulpbronnen. Om toegang te krijgen tot deze hulpbronnen gebruiken populaire kinderen agressieve strategieën. Ook Gest et al. (2006) vonden een positief verband tussen

populariteit en agressie, zij het dat zij keken naar ‘perceived popularity’ in plaats van ‘rating popularity’. Volgens laatstgenoemde zorgde ‘perceived popularity’ voor een verhoging van agressie. Er zijn echter ook onderzoeken die een negatieve relatie vonden tussen populariteit en agressie. Zo vonden Fletcher et al. (2001) dat populaire kinderen minder agressie vertoonden in conflictsituaties dan kinderen die minder populair waren, omdat de populaire kinderen beter ontwikkelde sociale vaardigheden bezitten en voor een geschiktere oplossing kozen. Ook Erwin (2004) vond dat populaire kinderen veelal minder agressie vertoonden en conflictsituaties op een meer diplomatieke manier probeerde op te lossen. Omdat de onderzoeken van Fletcher et al. (2001) en Erwin (2004) zich specifiek richtten op de daadwerkelijke populariteit van een kind, de ‘rating popularity’, lijkt het waarschijnlijker in dit onderzoek een negatief verband te vinden dan een positief verband. De verwachting is dan ook dat er een negatief verband wordt gevonden tussen populariteit en agressie.

Hoewel men zou verwachten dat populaire kinderen een groter sociaal netwerk hebben dan kinderen die minder populair zijn, blijkt dit niet uit onderzoek. Zo vonden Gifford-Smith en Brownell (2003) in een omvangrijk literatuuronderzoek over relaties met leeftijdgenootjes, sociale acceptatie, vriendschappen en sociale netwerken bij kinderen dat kinderen die in hoge mate geaccepteerd worden door de klas vaak minder of evenveel vriendschappen hebben dan kinderen die in mindere mate worden geaccepteerd. Uit onderzoek van Gest et al. (2001) onder zeven- en achtjarige kinderen blijkt echter het tegenovergestelde: populaire kinderen hebben meer vrienden en het hebben van meer vrienden is op zijn beurt weer gerelateerd aan een groter sociaal netwerk. In dit onderzoek wordt, in overeenstemming met de gevonden resultaten van Gifford-Smith en Brownell (2003), verwacht dat er geen verband wordt gevonden tussen populariteit en sociale netwerkgrootte. De kans is zelfs aanwezig dat er een negatief verband gevonden wordt. Kinderen die populair zijn, hebben echter veelal wel een bepaalde macht over diegenen die minder populair zijn. Zo blijkt, onder andere uit onderzoek van LaFontana en Cillessen (2002), dat kinderen die als populair gezien worden een sterke invloed uitoefenen op hun leeftijdgenoten. Uit zelfrapportages en nominaties van leeftijdgenootjes blijkt dat populaire kinderen bepalen welke leden van een sociaal netwerk worden geaccepteerd en welke leden er niet worden geaccepteerd door de overige leden.

Dat populair gevonden worden belangrijk is voor de zelfwaardering, blijkt uit onderzoek van Sandstrom et al. (2006). Zij vonden dat, vooral bij jongens, de mate van ‘perceived popularity’ samenhangt met zelfwaardering. Wanneer een individu het idee heeft dat hij/zij populair is (dit hoeft dus niet daadwerkelijk het geval te zijn), heeft hij/zij een

hogere zelfwaardering dan wanneer men het idee heeft niet populair te zijn. In dit onderzoek wordt echter gekeken naar ‘rating popularity’ en men kan er niet zomaar vanuit gaan dat dit verband ook geldt voor ‘rating popularity’. Wel blijkt dat vriendschappen van invloed zijn op zelfwaardering bij jonge kinderen (Gest et al., 2001), waarbij geldt dat afwijzing leidt tot een lagere zelfwaardering en acceptatie tot een hogere zelfwaardering. Dit wordt ook gevonden in onderzoek van Nesdale en Lambert (2007). Zij vinden dat afwijzing leidt tot een lage zelfwaardering en dat kinderen die geaccepteerd worden door leeftijdsgenootjes een hogere zelfwaardering hebben. Ze geven daarnaast aan dat het niet zo is dat één enkele afwijzing of acceptatie meteen tot een stijging of daling van de zelfwaardering leidt, maar dat meerdere, eenzelfde soort ervaringen wel invloed hebben. Zij keken namelijk, net als in dit onderzoek, naar de globale zelfwaardering. Omdat populaire kinderen door het merendeel van de groep geaccepteerd worden (daaraan danken zij tenslotte hun populaire status), kan men aan de hand van bovengenoemde onderzoeken stellen dat een hogere populariteit gepaard gaat met een hogere zelfwaardering. Hierdoor wordt ook in huidig onderzoek verwacht dat er een positieve samenhang wordt gevonden tussen populariteit en zelfwaardering.

Zelfwaardering

Onder zelfwaardering verstaat men de zelfevaluatie van een persoon (Blackman & Funder, 1996). Zelfwaardering kan ook gezien worden als de ratio van de successen van een persoon ten opzichte van zijn/haar doelen. Een persoon kan een positieve zelfevaluatie hebben wat resulteert in een hoge zelfwaardering, maar ook een negatieve zelfevaluatie: een lage zelfwaardering. Het niveau van zelfwaardering is een voortdurend aspect van iemands persoonlijkheid. Men kan onderscheid maken tussen twee soorten zelfwaardering: ‘trait self-esteem’ en ‘state self-esteem’ (Thomaes et al., in druk). ‘Trait self-esteem’ (zelfwaardering gezien als een trek van een persoon) reflecteert het totale aanbod van waarderingen van anderen uit het verleden en deze vorm van zelfwaardering is stabiel. ‘State self-esteem’ (zelfwaardering gezien als een staat van een persoon) daarentegen is een vorm van zelfwaardering die fluctueert aan de hand van indrukken en gevoelens op een bepaald moment. Deze ‘state self-esteem’ kan deels verklaard worden door de ‘sociometer theory’ (Leary, 2005). Deze theorie stelt dat mensen een voortdurende drang hebben om gewaardeerd en geaccepteerd te worden door anderen. Deze drang is ontstaan doordat onze voorouders een grotere overleving- en voortplantingskans hadden wanneer ze tot een sociale groep behoorden (Thomaes et al., in druk). Volgens deze theorie zorgt onze ‘state self-esteem’ ervoor dat we

veranderingen in de sociale omgeving en in de reacties van anderen in de gaten houden en ons tevens motiveert om toekomstige sociale buitensluiting te voorkomen.

Zoals hierboven al eerder is beschreven, hebben populaire kinderen invloed op leeftijdgenootjes die minder populair zijn. Uit onderzoek van Thomaes et al. (in druk) blijkt dat inter-persoonlijke waardeoordelen van anderen een direct causaal effect hebben op het 'state self-esteem'. Wanneer kinderen negatieve beoordelingen kregen van populaire leeftijdgenootjes daalde het 'state self-esteem', terwijl het 'state self-esteem' steeg wanneer deze beoordelingen van positieve aard waren. Daarnaast bleek dat hoe langer kinderen negatieve beoordelingen van populaire leeftijdgenootjes te horen kregen, des te meer tijd kinderen nodig hadden om hun 'state self-esteem' weer te herstellen. De beoordelingen van kinderen die niet populair waren, bleken geen invloed te hebben op het 'state self-esteem'. Ook uit onderzoek van Nesdale en Lambert (2007) blijkt dat afwijzing door groepsleden leidt tot een lage zelfwaardering en daarnaast leidt tot het gebruik van meer agressie. Positieve relaties met leeftijdgenoten zijn geassocieerd met een verhoging van de zelfwaardering bij kinderen en adolescenten (Zimmerman, Copeland, Shope & Dielman, 1996). Deze positieve ontwikkeling van zelfwaardering beschermt kinderen en adolescenten tevens tegen het ontwikkelen van probleemgedrag (Zimmerman et al, 1996). Aan de hand van de bovenstaande literatuur wordt verwacht een positieve samenhang te vinden tussen sociale netwerkgrootte en zelfwaardering.

Het verband tussen zelfwaardering en agressie is minder duidelijk. In het verleden ging men ervan uit dat een lage zelfwaardering leidde tot het gebruik van agressie (Thomaes & Bushman, in druk). De beredenering hiervoor was als volgt: wanneer iemand een lage zelfwaardering heeft, voelt deze persoon zich minder prettig dan een persoon met een hoge zelfwaardering. Het leek vanuit deze beredenering logisch om te suggereren dat een lage zelfwaardering gerelateerd is aan slechte gewoonten en dat een hoge zelfwaardering gerelateerd is aan positieve gewoonten. Uit onderzoek van Erwin (1994) blijkt dat populaire kinderen (veelal kinderen met een hoge zelfwaardering) eerder diplomatieke manieren gebruiken om conflictsituaties op te lossen. Het zijn de kinderen die niet populair zijn die agressie gebruiken om conflictsituaties op te lossen. Uit onderzoek van Nesdale en Lambert (2007) blijkt dat afwijzing door leeftijdgenoten leidt tot een lage zelfwaardering en dit op haar beurt weer tot verhoogde agressie. Ook Little et al. (2003) vinden dat agressie een manier kan zijn voor kinderen om de zelfwaardering te verhogen.

Wanneer men echter onderscheid maakt tussen reactieve en proactieve agressie en tussen 'state self-esteem' en 'trait self-esteem' blijkt dat personen die agressief gedrag

vertonen juist een hoge zelfwaardering hebben in plaats van een lage zelfwaardering, zoals men zou verwachten. Het blijkt dat personen met een opgeblazen zelfbeeld (en veelal een extreem hoge zelfwaardering) een verhoogd niveau van reactieve agressie vertonen. Dit kan mogelijk verklaard worden doordat personen met een opgeblazen zelfbeeld agressief worden wanneer hun 'state self-esteem' door anderen wordt bedreigd (Thomaes & Bushman, in druk). Uit dit onderzoek blijkt dus dat mensen met een lage zelfwaardering niet agressiever zijn dan anderen. Wel blijkt dat de meeste agressie wordt vertoond door personen met een opgeblazen zelfbeeld als reactie op personen die hun 'state self-esteem' bedreigen. Omdat in dit onderzoek echter geen onderscheid gemaakt wordt tussen reactieve en proactieve agressie en er wordt gekeken naar globale zelfwaardering ('trait self-esteem'), gaat men uit van de eerdere onderzoeksbevindingen waarbij er ook nog geen onderscheid gemaakt werd tussen de verschillende vormen van agressie en zelfwaardering (Erwin, 2004; Nesdale & Lambert, 2007; Little et al., 2003). In overeenstemming met deze onderzoeken wordt verwacht dat zelfwaardering negatief samenhangt met het gebruik van agressie.

Hypothesen

Aan de hand van de bovenstaande literatuur die over dit onderwerp bekend is, zijn er zes hypothesen opgesteld. Deze hypothesen zijn al eerder genoemd, maar voor de duidelijkheid worden ze hieronder nog even overzichtelijk onder elkaar gezet.

1. *Sociale netwerkgrootte hangt positief samen met het gebruik van agressie.*
2. *Populariteit hangt negatief samen met het gebruik van agressie.*
3. *Er bestaat geen verband tussen sociale netwerkgrootte en populariteit.*
4. *Populariteit hangt samen met een hogere zelfwaardering, vooral voor jongens.*
5. *Sociale netwerkgrootte hangt positief samen met zelfwaardering, vooral bij jongens.*
6. *Een hogere zelfwaardering hangt negatief samen met het gebruik van agressie.*

Methoden

Respondenten

In het huidige onderzoek werd gebruikt gemaakt van data van het eerste dataverzamelingsmoment uit 2006 van een landelijk longitudinaal onderzoek naar pesten. Dit onderzoek, uitgevoerd door de Dutch Consortium of Bullying (DCOB), is een vierjarig onderzoek waarin elk jaar een meetmoment plaatsvindt. Het totale databestand dat voor dit

onderzoek werd gebruikt, bestond uit gegevens van 1230 kinderen uit 53 klassen van 17 basisscholen. Deze kinderen zaten allen in groep 6 (N= 394; 32%), groep 7 (N=445; 36%) of groep 8 (N=391; 32%) van Nederlandse basisscholen in de omgeving Amsterdam, Utrecht en Groningen. Iets meer dan de helft van de kinderen was jongen (N=622; 50.6%) en de gemiddelde leeftijd was 11;3 jaar. Er was bewust gekozen voor kinderen tussen de 10 en 14 jaar, omdat op deze leeftijd veel sprake is van groepsvorming, het gebruik van verschillende vormen van agressief gedrag en pesten.

Aan de scholen werd een brief gestuurd met de vraag of zij mee willen werken aan een groot landelijk, longitudinaal onderzoek van de Dutch Consortium of Bullying (DCOB) om de diepere drijfveren van pestgedrag onder kinderen in kaart te brengen (zie bijlage 1). De gegevens die voor dit onderzoek gebruikt worden, zijn namelijk afkomstig uit het databestand van dit landelijke onderzoek naar pesten. Wanneer de school toestemming heeft verleend, werd aan de ouders van de kinderen van de deelnemende klassen gevraagd of hun kind al dan niet mee mag doen aan het onderzoek (zie bijlage 2). In totaal kreeg 4% van de kinderen geen toestemming om mee te doen.

Voor het huidige onderzoek werd het bestaande databestand maar deels gebruikt. Alleen de kinderen waarvan de sociale netwerkgrootte bekend was, werden meegenomen in de analyses. Dit betekende dat aan het uiteindelijke onderzoek 837 kinderen meededen, waarvan 433 jongens (51.7%) en 404 meisjes (48,3%). De gemiddelde leeftijd van de jongens was 11;3 jaar (SD= 11,6) en van de meisjes 11;2 jaar (SD= 11,4). Van deze kinderen zat 33.9% in groep 6, 35.5% in groep 7 en 30.6% in groep 8. Ook in deze onderzoekspopulatie was het merendeel van de kinderen van Nederlandse komaf (56%), 4.4% uit een ander Europees land, 0.7% uit een land buiten Europa en bij 38.9% van de kinderen was de afkomst onbekend. Bij 62% van de kinderen was de gezinssituatie onduidelijk, 31.5% kwam uit een twee-oudergezin, 4.8% van de kinderen kwam uit een één-oudergezin en bij 0.4% van de kinderen waren beide ouders afwezig.

Procedure

In het begin van het onderzoek werden de individuele interviews op school door één persoon afgenomen in twee sessies van ongeveer een half uur in een aparte, rustige ruimte. Tijdens deze interviews werd een lijst met de namen van de kinderen uit de desbetreffende klas bij de hand gehouden. De antwoorden van de kinderen werden op een laptop ingevoerd. De klassikale afname duurde ook ongeveer een half uur en werd afgenomen door twee of drie

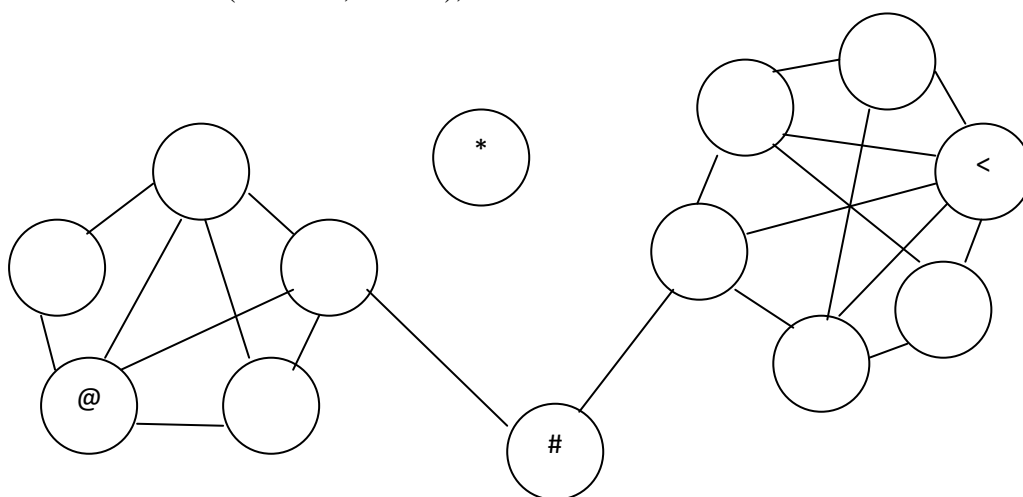
personen. Tegenwoordig worden de vragenlijsten met behulp van een computerprogramma geheel digitaal afgenomen. De digitale vragenlijsten worden per klas afgenomen en er zijn twee personen aanwezig die een korte instructie geven en rondlopen om te kijken of iedereen de vragenlijst individueel en serieus invult. Er wordt niet tegen de leerlingen gezegd dat het gaat om een pestonderzoek, maar om een onderzoek naar de sociale omgang binnen hun klas. Ook wordt er duidelijk aangegeven dat de gegevens vertrouwelijk behandeld worden en dat de ingevoerde antwoorden anoniem zijn. Doordat elke leerling een unieke gebruikersnaam en wachtwoord krijgt, wordt de privacy van de antwoorden gewaarborgd. De ingevoerde gegevens van de leerlingen worden meteen in een databestand verwerkt.

Meetinstrumenten

Sociale netwerk grootte wordt gemeten met behulp van Cairns, Perrin en Cairns' (1985) 'Social Cognitive Mapping' (SCM). Social cognitive maps zijn een soort van plattegronden (maps) van groepen die worden gemaakt door middel van de gegevens die kinderen geven over wie met wie samen optrekken binnen een groep (Kindermann, 1993). Om zulke groepen van leeftijdgenootjes te kunnen maken, wordt aan elk kind individueel gevraagd welk kind met wie optrekt binnen de klas. Omdat sommige kinderen deel uit maken van meerdere groepen, kan een kind meerdere malen genoemd worden als lid van een groep. Men dient wel rekening te houden met het feit dat deze procedure een beroep doet op vrije associatie en niet op uniforme informatie van de leerlingen onderling in de klas. Het is voor de interviewer toegestaan om de zaken die het kind niet noemt uit te vragen. Zo mag men vragen met wie de jongens onderling omgaan wanneer het kind alleen maar meisjes noemt, of mag de interviewer vragen met wie het kind zelf omgaat wanneer het kind zichzelf niet noemt als zijnde lid van een sociaal netwerk (Sage & Kindermann, 1999). Aan het einde wordt nog één keer nadrukkelijk gevraagd of er kinderen zijn die geen deel uitmaken van een sociaal netwerk of die liever alleen zijn. SCM blijkt een goede manier te zijn om actuele interactiepatronen weer te geven (Gest, Farmer, Cairns & Xie, 2003). Daarnaast komen de uitkomsten van SCM overeen met de resultaten van het computerprogramma NEGOPY. Dit computerprogramma analyseert sociale netwerken. Uit deze gegevens kan worden geconcludeerd dat SCM een valide meetinstrument is om sociale netwerken mee weer te geven.

Aan de hand van de bindingen van een bepaalde leerling met andere leerlingen, kan men de sociale netwerk grootte berekenen. Zo heeft een kind dat met twee andere leerlingen

wordt geassocieerd een sociale netwerk van drie en een kind dat met vijf andere leerlingen wordt geassocieerd een sociale netwerk van zes. Het is echter niet zo eenvoudig dat elk kind deel uitmaakt van een netwerk. Zo zijn er kinderen die op zichzelf zijn (verwaarloosde of afgewezen sociale status) en hierdoor geen bindingen hebben met andere klasgenootjes. Daarnaast kan het kind bijvoorbeeld nieuw binnen de klas zijn waardoor hij/zij (nog) geen bindingen met klasgenootjes heeft. Deze zijn in dit onderzoek meegenomen als kinderen met een sociale netwerk van één. Daarnaast zijn er kinderen die wel connecties hebben met bepaalde personen die tot een of meerdere sociale netwerken behoren, maar die zelf niet tot dat netwerk behoren. Deze kinderen worden satellieten genoemd. Een satelliet is een kind dat met minder dan 50% van de kinderen uit het netwerk verbonden is. Omdat het moeilijk te bepalen is hoe groot het sociale netwerk van zo'n satelliet is, worden deze kinderen binnen dit onderzoek buiten beschouwing gelaten. Voorbeelden van deze verschillende soorten kinderen worden weergegeven in figuur 1. De sociale netwerk van de kinderen binnen dit onderzoek varieert van één tot dertien kinderen met een gemiddelde van 4.3 (SD= 2.5, $n=837$), zie tabel 2.

Figuur 1 Voorbeeld van een Social Cognitive Map met een satelliet (#), een kind met een sociaal netwerk van vijf (@), een kind met een sociaal netwerk van zes (<) en een kind zonder sociaal netwerk (*).

Agressie wordt gemeten met behulp van 'the Instrument for Reactive and Proactive Aggression' (IRPA). Deze vragenlijst maakt onderscheid tussen de vorm van agressie en de frequentie enerzijds en de functie van dit gedrag anderzijds (Polman, Orbido de Castro, Thomaes & van Aken, 2009). Deze vragenlijst wordt niet ingevuld door het kind zelf, maar door de leerkracht van het kind. Deze geeft aan of een kind bepaalde vormen van agressie vertoont en, wanneer dit het geval is, wat de achterliggende functie (motivatie van) deze vorm

van agressie is. Een belangrijk kenmerk van deze vragenlijst in vergelijking met andere agressievragenlijsten is, dat er naar functies van gedrag wordt gevraagd wanneer het kind dit gedrag ook daadwerkelijk vertoont. De IRPA maakt onderscheid tussen de agressievormen: fysiek (3 items), verbaal (2 items) en verborgen (2 items). Vervolgens maakt de IRPA onderscheid of de genoemde agressievorm reactief (3 items) of proactief (4 items) van aard is (functie van de agressie). Voorbeelden van vragen uit de IRPA met betrekking tot de vorm en functie van agressie zijn te vinden in tabel 1.

Tabel 1 *Voorbeelditems uit de IRPA voor vormen en functies van agressie*

Vorm	a) Hoe vaak ...
Fysiek	Trapt ... andere kinderen Duwt ... andere kinderen Slaat ... andere kinderen
Verbaal	Scheldt ... andere kinderen uit Maakt ... ruzie met andere kinderen
Verborgen	Roddelt of vertelt ... leugens over andere kinderen Doet ... stiekeme dingen
Functie	b) Wanneer ... (vorm), doet hij/zij dit ...
Proactief	Om iemand pijn te doen of gemeen te zijn Om de baas te zijn Omdat hij/zij dit leuk vindt
Reactief	Omdat iemand hem/haar pestte of verdriet wilde doen Omdat hij/zij zich bedreigd voelde door iemand Omdat hij/zij boos was

Bron: Polman, Orbido de Castro, Thomaes & van Aken, 2009.

Uit betrouwbaarheidsonderzoek komen de volgende cijfers naar voren: $\alpha_{\text{fysiek}}=.80$, $\alpha_{\text{verbaal}}=.72$, $\alpha_{\text{verborgen}}=.67$, $\alpha_{\text{reactief}}=.79$ en $\alpha_{\text{proactief}}=.70$ (Polman et al., 2009). Deze alfa's duiden op een gemiddelde tot goede betrouwbaarheid. Door de items van de IRPA te vergelijken met de items van een andere agressievragenlijst, te weten de 'Teacher Rating Instrument' (TRI), kan men de discriminante validiteit berekenen (Polman et al., 2009).

Hieruit bleek dat de reactieve en proactieve agressie items van de IRPA hoog correleerden met de reactieve en proactieve agressie items van de TRI ($r = .73$). Daarnaast bleek dat de schalen reactieve en proactieve agressie van de IRPA onderling niet correleerden ($r = .03$). Deze correlaties duiden op een goede discriminante validiteit. De agressiescore die in het huidige onderzoek wordt gebruikt, is de gemiddelde score op de IRPA. Deze gemiddelde IRPA-score krijgt men door de scores van de verschillende items op te tellen en deze te delen door het totaal aantal items. De items worden als volgt gescoord: de leerkracht geeft eerst de frequentie van de zeven verschillende agressievormen (slaan, schoppen, duwen, schelden, ruziën, stiekem dingen doen en roddelen) aan op een 5-puntsbeoordelingsschaal. Deze schaal loopt van 0= nooit tot 4=dagelijks. Wanneer de leerkracht op één van de zeven vormen minimaal een 1 invult, scoren ze vervolgens voor deze items ook zeven functies van agressie. Deze zeven functies zijn onderverdeeld in vier proactieve items (om iets te krijgen wat hij/zij wil, om iemand pijn te doen of om gemeen te zijn, om de baas te zijn en omdat het kind het leuk vindt) en in drie reactieve items (omdat iemand hem/haar plaagde of pijn deed, omdat het kind zich door een ander bedreigd voelde en omdat het kind boos was). Ook deze zeven functies van agressie worden beoordeeld op een 5-puntsbeoordelingsschaal lopend van 0= nooit tot 4= altijd. De gemiddelde score op de IRPA varieert dus van 0= niet agressief tot 4= erg agressief. De gemiddelde agressiescore van de kinderen binnen dit onderzoek is 1.24 ($SD = .46$, $n=788$), zie tabel 2.

Populariteit wordt gemeten met beoordelingsschalen van aardig tot niet aardig die door klasgenoten ingevuld werden. De respondent wordt gevraagd om aan te geven wie van zijn/haar klasgenoten hij/zij al dan niet aardig vindt. In het huidige onderzoek wordt dit gedaan door per lid een beoordeling te geven op een 6-punts beoordelingsschaal waarbij: 1= niet aardig tot 6= heel aardig. Door de scores die alle respondenten hebben gegeven per lid op te tellen en te delen door het aantal respondenten, krijgt men een score die de gemiddelde ratingpopulariteit weergeeft. Deze ratingpopulariteit geeft aan in welke mate een individu door zijn/haar klasgenoten aardig wordt gevonden. Hierbij geeft een totaalscore van 1 aan dat een kind niet aardig wordt gevonden (lage rating populariteit) en een totaalscore van 6 dat een kind erg aardig wordt gevonden (hoge rating populariteit). De gemiddelde populariteitsscore van de kinderen binnen dit onderzoek is 3.21 ($SD = .63$, $n=835$), zie tabel 2.

Zelfwaardering wordt gemeten met behulp van de schaal zelfwaardering op de Competentie Belevingsschaal voor Kinderen, de CBSK (Veerman, ten Brink, Straathof & Treffers, 1996). Deze vragenlijst is geschikt voor kinderen tussen de 8 en 12 jaar oud. De

CBSK bestaat in totaal uit 36 stellingen verdeeld over zes schalen, te weten schoolvaardigheden, sociale acceptatie, sportieve vaardigheden, fysieke verschijning, gedragshouding en gevoel van eigenwaarde. In dit onderzoek worden enkel die zes stellingen gebruikt die betrekking hebben op de globale zelfwaardering van het kind ($\alpha=.74$). Het kind kan een score geven op een 4-puntsschaal waarbij 1 staat voor helemaal niet waar en waarbij 4 staat voor helemaal waar. De schaal ‘totale zelfwaardering’ wordt berekend door de gemiddelde score van de zes stellingen met betrekking op zelfwaardering te nemen. De betrouwbaarheid van de totale zelfwaarderingsschaal is goed (Cronbach’s α : .81), dus men kan betrouwbare uitspraken doen aan de hand van de behaalde scores op de schaal ‘totale zelfwaardering’ (Baarda, de Goede & van Dijkum, 2003). De score op de schaal ‘totale zelfwaardering’ van de CBSK kan variëren van 4 (hoge zelfwaardering) tot 1 (lage zelfwaardering). De gemiddelde zelfwaarderingsscore van de kinderen binnen dit onderzoek is 3.79 (SD= .72, $n=837$), zie tabel 2.

Tabel 2 *Gemiddelde scores per variabele voor gehele onderzoekspopulatie berekend en voor zowel jongens als meisjes apart berekend*

Variabele	Onderzoekspopulatie	Jongens	Meisjes
Sociale netwerk grootte	4.26	4.69	3.79
Agressie	1.24	1.34	1.13
Populariteit	3.79	3.68	3.91
Zelfwaardering	3.21	3.27	3.15

Analyses

Alleen die kinderen waarvan de sociale netwerk grootte bekend is, zijn meegenomen in de analyses. Van diegenen van wie de sociale netwerk grootte niet bekend is (satellieten), worden geen analyses uitgevoerd. Om de hypothesen te onderzoeken worden bivariate correlaties berekend. Daarnaast wordt er onderzocht of er sekse verschillen bestaan voor de onderzochte verbanden. Wanneer er voor minimaal één geslacht een significant verband wordt gevonden, wordt met behulp van een Fisher’s Least Significant Difference test (Fisher’s LSD test) gekeken of de gevonden verschillen tussen de seksen ook daadwerkelijk significant zijn. Om de onderzoeksvraag te beantwoorden wordt een lineaire multiële regressieanalyse uitgevoerd. Voor deze analyse wordt gekozen, omdat men in dit onderzoek kijkt naar natuurlijke gebeurtenissen binnen een klas en niet naar gebeurtenissen die het gevolg zijn van

experimentele condities (Brace, Kemp & Snelgar, 2006). Door voor deze analyse te kiezen, kan men zien welke van de voorspellende variabelen (agressie, populariteit of zelfwaardering) de meeste invloed hebben op de criterium variabele, sociale netwerk grootte. Om te kijken of sekse van invloed is op de sociale netwerk grootte, wordt de variabele sekse in de regressieanalyse als dummy variabele ingevoegd (jongens=0, meisjes=1). Het merendeel van de hypothesen wordt eenzijdig getoetst omdat men in de hypothesen al een mogelijke richting van het verband veronderstelt. Alleen de tweede hypothese wordt tweezijdig getoetst, omdat daar geen mogelijke richting van het verband wordt gegeven. Over het algemeen gezien zijn de uitkomsten normaal verdeeld. Bij de agressiescores zijn de lage scores wat meer vertegenwoordigd, terwijl bij de zelfwaarderingsschaal de hoge scores vaker voorkomen.

Resultaten

Sociale netwerk grootte hangt positief samen met het gebruik van agressie.

Er wordt geen significante samenhang gevonden tussen sociale netwerk grootte en agressie ($r=.05$, $p<.07$, $N=788$). Wanneer er wordt gekeken of er sprake is van een verband tussen deze twee variabelen wanneer men onderscheid maakt tussen jongens en meisjes, wordt er voor zowel jongens ($r=.01$, $p<.44$, $N=406$) als voor meisjes ($r=.01$, $p<.42$, $N=382$) geen significant verband gevonden. Deze hypothese wordt verworpen; er wordt geen significante samenhang gevonden tussen sociale netwerk grootte en agressie.

Populariteit hangt negatief samen met het gebruik van agressie.

Tussen populariteit en agressie wordt een significante, negatieve relatie gevonden ($r=-.43$, $p<.01$, $N=788$). Een correlatie tussen de .3 en .6 wordt gezien als een gemiddeld sterk verband. Het verband is negatief: hoe hoger de populariteit, des te minder agressie een kind gebruikt. Wanneer gekeken wordt naar dit verband voor jongens en meisjes apart, blijkt dat voor beide een significante, negatieve correlatie wordt gevonden. Voor jongens is deze correlatie $-.48$ ($p<.01$, $N=406$) en voor meisjes $-.28$ ($p<.01$, $N=382$). Het verschil tussen deze twee correlatiecoëfficiënten is significant ($p<.00$). Deze hypothese wordt aangenomen: een hogere populariteit hangt samen met verminderde agressie. Daarnaast blijkt uit de post hoc analyse dat dit negatieve verband significant groter is voor jongens dan voor meisjes.

Er bestaat geen verband tussen sociale netwerkgrootte en populariteit.

Wanneer er geen onderscheid gemaakt wordt tussen sekse, bestaat geen significante samenhang tussen beide variabelen ($r=.01$, $p<.85$, $N=837$). Wanneer er wel onderscheid wordt gemaakt tussen jongens en meisjes, blijkt dat er geen significant verband wordt gevonden voor jongens ($r=-.01$, $p<.82$, $N=433$) maar er wordt wel een significant, positief verband gevonden voor meisjes tussen sociale netwerkgrootte en populariteit ($r=.15$, $p<.01$, $N=404$). Bij meisjes geldt: hoe groter een sociaal netwerk, hoe hoger de populariteit. Men dient wel rekening te houden met het feit dat men een samenhang tussen de .0 en .2 omschrijft als een zwakke samenhang. Met behulp van een post hoc test (Fisher's LSD test) wordt gekeken of er een significant verschil bestaat tussen de correlaties van jongens en meisjes. Het verschil in de correlatiescores tussen jongens en meisjes blijkt significant ($p<.02$).

Populariteit hangt samen met een hogere zelfwaardering, vooral voor jongens.

Er blijkt een significante, positieve relatie te bestaan tussen populariteit en zelfwaardering ($r=.18$, $p<.01$, $N=835$). Hoe groter de populariteit, hoe hoger de zelfwaardering. Men dient er wederom rekening mee te houden dat een correlatie onder de .2 gezien wordt als een zwakke relatie. Bij jongens blijkt er sprake te zijn van een positieve significante samenhang tussen populariteit en zelfwaardering ($r=.22$, $p<.01$, $N=432$). Ook bij meisjes blijkt dit het geval te zijn ($r=.18$, $p<.01$, $N=403$). Het verschil tussen de grootte van de samenhang bij jongens en meisjes blijkt niet significant ($p<.57$). Hypothese kan worden aangenomen want er bestaat inderdaad een positief, significant verband tussen populariteit en zelfwaardering maar het is niet zo dat dit verband groter is voor jongens dan voor meisjes.

Sociale netwerkgrootte hangt positief samen met zelfwaardering, vooral bij jongens.

Allereerst wordt de correlatie tussen sociale netwerkgrootte en totale zelfwaarderingsscore berekend. De correlatie tussen deze twee variabelen blijkt positief, maar niet significant te zijn wanneer deze wordt berekend zonder onderscheid te maken tussen sekse ($r=.02$, $p<.24$, $N=835$). Wanneer de correlatie tussen sociale netwerkgrootte en de totale zelfwaarderingsscore voor jongens ($r=.01$, $p<.41$, $N=432$) en meisjes ($r=.00$, $p<.24$, $N=403$) apart wordt berekend, blijken de verbanden wederom positief te zijn maar niet significant. Deze hypothese kan worden verworpen. Er blijkt geen significante samenhang te zijn tussen sociale netwerkgrootte en zelfwaardering, ook niet wanneer men een onderscheid maakt in sekse.

Een hogere zelfwaardering hangt negatief samen met het gebruik van agressie.

Er wordt een significante negatieve relatie gevonden tussen de variabelen zelfwaardering en agressie ($r=-.11$, $p<.01$, $N=786$). Hoe hoger de zelfwaardering van een kind, hoe minder agressie een kind gebruikt. Wanneer er naar dit verband voor jongens en meisjes apart wordt gekeken, blijkt dat deze significante, negatieve samenhang voor zowel jongens ($r=-.16$, $p<.01$, $N=405$) als meisjes ($r=-.11$, $p<.05$, $N=381$) geldt. Het verschil in samenhang tussen zelfwaardering en agressie tussen jongens en meisjes is echter niet significant ($p<.52$). Deze hypothese kan worden aangenomen.

In welke mate wordt sociale netwerkgrootte bij kinderen verklaard door agressie, populariteit, zelfwaardering en sekse?

Om te kijken welke van de voorspellende variabelen het meeste invloed heeft op sociale netwerkgrootte voert men een lineaire multiële regressieanalyse uit. Sociale netwerkgrootte is de criterium variabele en agressie, populariteit en zelfwaardering zijn de voorspellende variabelen. Ook sekse wordt in de analyse meegenomen als voorspellende variabele. Hiertoe wordt deze variabele omgezet in een dummy variabele waarbij jongens=0 en meisjes=1. Uit de regressieanalyse blijkt dat het model significant is: $F(4, 785)=7.90$, $p<.0005$. Het model verklaart echter maar een klein deel van de variantie, 3.4% ($Adjusted R^2=.034$). Wanneer men naar de regressie coëfficiënten van de voorspellende variabelen kijkt, blijkt dat de enige significante coëfficiënt toebehoort aan sekse (zie tabel 3). De β van de variabele sekse is significant negatief, wat betekent dat jongens invloed hebben op sociale netwerkgrootte.

Tabel 3 *De niet gestandaardiseerde en gestandaardiseerde regressie coëfficiënten voor de voorspellende variabelen*

Variabele	B	SE B	β
Zelfwaardering	0.05	0.15	0.01
Populariteit	0.21	0.14	0.06
Agressie	0.20	0.22	0.04
Sekse	-0.96	0.19	-0.19*

* $p < .0005$

Discussie

In dit onderzoek wordt gekeken naar de mogelijke factoren die van invloed zijn op de sociale netwerk grootte bij kinderen. Gekozen is voor de volgende factoren: populariteit, zelfwaardering, agressie. Daarnaast is ook het geslacht van het kind in dit onderzoek meegenomen. De onderzoeksvraag die centraal staat binnen dit onderzoek is: “Bestaat er een verband tussen sociale netwerk grootte bij kinderen en agressie, populariteit en zelfwaardering?” Naast deze onderzoeksvraag zijn er zes hypothesen opgesteld die een verband voorspelden tussen sociale netwerk grootte, agressie, populariteit en zelfwaardering onderling.

De hypothese, dat vooral bij jongens sociale netwerk grootte samenhangt met een hogere zelfwaardering, wordt verworpen. Er wordt geen significant verband gevonden tussen sociale netwerk grootte en zelfwaardering, ook niet wanneer men onderscheid maakt in sekse. De hypothese dat sociale netwerk grootte niet samenhangt met populariteit wordt verworpen wanneer er geen onderscheid wordt gemaakt in sekse. Er wordt dan geen significant verband gevonden. Wanneer men echter wel onderscheid maakt in sekse blijkt er voor meisjes een klein, maar significant, positief verband te zijn ($r=.15$). Voor meisjes geldt: hoe groter het sociale netwerk, hoe populairder. Dit geldt niet voor jongens; er werd namelijk geen significant verband gevonden tussen sociale netwerk grootte en populariteit voor jongens. Tussen de variabelen populariteit en zelfwaardering wordt, zoals verwacht, een kleine maar significante positieve samenhang gevonden ($r=.18$). Het is echter niet zo dat dit verband groter is voor jongens dan voor meisjes, zoals men wel zou verwachten op basis van het onderzoek van Sandstrom et al. (2006).

Een andere verwachting die getoetst is, is of er een positieve samenhang bestaat tussen sociale netwerk grootte en agressie. Deze verwachting is opgesteld met in het achterhoofd de ‘resource control theory’ van Hawley (2003). Wanneer een sociaal netwerk groter is, zal een kind meer moeite moeten doen om toegang te krijgen tot belangrijke bronnen en zal het kind meer agressie gebruiken. In tegenstelling tot wat men zou verwachten, wordt er geen significant verband gevonden tussen sociale netwerk grootte en agressie. Ook niet wanneer men onderscheid maakt tussen jongens en meisjes. Een mogelijke verklaring hiervoor kan zijn dat kinderen in deze leeftijdscategorie over het algemeen gezien al meer agressie vertonen dan kinderen van andere leeftijden. Onder andere uit onderzoek van Polman et al. (2009) blijkt dat kinderen tussen de acht en twaalf jaar meer agressie gebruiken dan kinderen van andere

leeftijden. Hierdoor wordt er mogelijk geen verhoging van agressie gevonden bij kinderen met een groter sociaal netwerk in vergelijking met kinderen met een klein sociaal netwerk.

In overeenstemming met de verwachting werd er wel een significante, negatieve relatie gevonden tussen populariteit en agressie ($r=-.43$). Hoe hoger de populariteit van een kind, des te minder agressie het kind gebruikt. Deze relatie is significant groter voor jongens ($r=-.48$) dan voor meisjes ($r=-.28$). De laatste verwachting is dat er een negatieve samenhang bestaat tussen zelfwaardering en agressie. Dit blijkt inderdaad het geval te zijn ($r=-.11$). Hoewel het maar een zwakke samenhang is, is deze echter wel significant. Hoe hoger de zelfwaardering van het kind, hoe minder agressie het kind gebruikt. De gevonden samenhang is in overeenstemming met de bevindingen uit onderzoeken van onder andere Nesdale en Lambert (2007) en Little et al. (2003), maar spreekt de bevindingen van recent onderzoek van Thomaes et al. (in druk) tegen. Dit kan verklaard worden doordat Thomaes et al. (in druk) in hun onderzoek zowel onderscheid hebben gemaakt tussen ‘trait self-esteem’ en ‘state self-esteem’ als tussen reactieve en proactieve agressie. Zij vonden een verband tussen ‘state self-esteem’ en reactieve agressie, terwijl er in dit onderzoek gekeken is naar globale zelfwaardering (‘trait self-esteem’) en naar agressie in het algemeen. Hierdoor bestaat de reële kans dat men wel een positief verband vindt wanneer men dit onderzoek opnieuw uitvoert en dan onderscheid maakt tussen de verschillende functies van agressie en wanneer men ook naar ‘state self-esteem’ kijkt.

Uit bovenstaande resultaten blijkt dat sociale netwerk grootte samenhangt met populariteit, maar dit is alleen het geval bij meisjes. Een mogelijke verklaring hiervoor kan zijn dat bij meisjes vooral waarde wordt gehecht aan de sociale vaardigheden en minder tot geen waarde wordt gehecht aan de toegang tot belangrijke hulpbronnen (Gifford-Smith & Brownell, 2003; Hawley, 2003). Doordat ze geen tot weinig waarde hechten aan toegang tot hulpbronnen zullen ze minder agressie gebruiken. Omdat populaire meisjes betere sociale vaardigheden hebben, worden ze aardiger gevonden en hebben ze hierdoor meer sociale contacten. Deze verhoging van sociale contacten en vermindering van agressie uit zich in een grotere sociale netwerk grootte (Brendgen, Vitaro, Turgeon & Poulin, 2002). Tevens wordt agressie bij jongens meer geaccepteerd dan bij meisjes en mogelijk vertonen populaire jongens hierdoor meer (openlijke) agressie en bezitten ze minder sociale vaardigheden (Xie, Cairns & Cairns, 1999). Door het verhoogde gebruik van agressie en het bezitten van minder sociale vaardigheden zijn jongens mogelijk minder geliefd en hebben ze ook minder sociale

contacten wat resulteert in een kleiner sociaal netwerk. Vervolgonderzoek kan zich hier specifieker op richten.

Sociale netwerk grootte blijkt niet samen te hangen met de variabelen zelfwaardering en agressie. Om te kijken in welke mate agressie, populariteit en zelfwaardering bijdragen aan de sociale netwerk grootte bij een kind, wordt er nog een multiële regressieanalyse uitgevoerd. Omdat de variabele sekse mogelijk van invloed is op een deel van de verklaarde variantie, wordt deze ook opgenomen in de regressieanalyse als dummyvariabele. Het blijkt dat agressie, populariteit, zelfwaardering en sekse een klein, maar significant percentage van de variantie van sociale netwerk grootte verklaren, te weten 3.4% ($p < .0005$). Wanneer men naar de coëfficiënten kijkt, is sekse de enige variabele met een significante β ($\beta = -.19, p < .0005$). Aan de negatieve richting van dit coëfficiënt kan men zien dat jongens invloed hebben op de sociale netwerk grootte. Er blijft echter nog een groot gedeelte van de variantie van sociale netwerk grootte bij kinderen van acht tot veertien jaar onverklaard. Verder onderzoek zou zich kunnen richten op andere variabelen die mogelijk een bijdrage kunnen leveren aan de sociale netwerk grootte bij kinderen van deze leeftijden. Zo zouden variabelen als leeftijd, etnische achtergrond en het intelligentieniveau van kinderen een mogelijke rol kunnen spelen.

Zoals elk onderzoek, heeft ook dit onderzoek zijn sterke en zwakke punten. Een van de sterke punten van het huidige onderzoek is onder andere een grote onderzoekspopulatie ($N=837$). Doordat de onderzoekspopulatie een dergelijke omvang heeft, heeft dit onderzoek een goede power. Zelfs kleine verbanden (een r tussen de .0 en .2) kunnen hierdoor significant worden aangetoond, wat niet was gelukt wanneer de onderzoekspopulatie kleiner was geweest. Daarnaast is de onderzoekspopulatie voldoende representatief. Zo bestaat ze uit kinderen van Nederlandse als ook van buitenlandse komaf en uit kinderen uit tweeoudergezinnen, éénoudergezinnen en uit gezinnen waarvan beide ouders afwezig zijn. De kinderen komen uit verschillende regio's binnen Nederland, wat helpt de generalisatie te vergroten. Tot slot is de benodigde informatie voor dit onderzoek afkomstig van verschillende bronnen. Zo werd agressie gescoord door de leerkracht, sociale netwerk grootte en populariteit met behulp van klasgenootjes en zelfwaardering door het kind zelf. Door verschillende informatiebronnen te gebruiken, wordt de betrouwbaarheid van de gegevens vergroot (Little et al., 2003).

Men dient er echter wel rekening mee te houden dat de kinderen op een reguliere basisschool zitten, waardoor de resultaten niet gegeneraliseerd kunnen worden naar kinderen

op speciaal onderwijs. Daarnaast is dit onderzoek uitgevoerd in een westers land met een westerse cultuur. Hier is alles individualistisch (staat 'ik' centraal) en niet collectivistisch (staat 'wij' centraal) zoals in de meeste niet-westerse landen. Men kan deze onderzoeksbevindingen dus niet zomaar generaliseren naar andere culturen toe. Het zou interessant zijn om hetzelfde onderzoek in een niet-westerse cultuur uit te voeren om te kijken of men duidelijke verschillen vindt. Zo zou men kunnen verwachten dat sociale netwerken in niet-westerse landen groter zijn en dat er een sterk positief verband gevonden wordt tussen sociale netwerkgrootte en zelfwaardering.

Bij dit onderzoek is er bewust voor gekozen om de variabelen niet op te splitsen in bijvoorbeeld reactieve en proactieve agressie. Hierdoor is het mogelijk dat er belangrijke verbanden niet zijn aangetoond. Een suggestie voor vervolgonderzoek is dan ook om hetzelfde onderzoek opnieuw uit te voeren, maar dan onder andere onderscheid te maken in reactieve en proactieve agressie en in 'state-' en 'trait self-esteem'. Door de variabelen te specificeren, kan men mogelijk ook specifiekere verbanden aantonen. Door de variabelen niet te splitsen in huidig onderzoek bestaat de mogelijkheid dat er veel kostbare informatie verloren is gegaan.

Zoals al eerder vermeld, is er nog een groot deel van de variantie van sociale netwerkgrootte bij kinderen tussen de acht en veertien jaar onverklaard gebleven. Hierdoor blijft het onduidelijk welke overige factoren een rol spelen bij de grootte van een sociaal netwerk bij kinderen. Kennis over welke factoren van invloed zijn op sociale netwerkgrootte geeft de mogelijkheid om kinderen te helpen die geen sociaal netwerk hebben. Omdat een sociaal netwerk van groot belang is voor de ontwikkeling van kinderen, kan deze kennis kinderen helpen om beter in een groep te functioneren (Heaven et al., 2008). Vooral actief geïsoleerde kinderen hebben er baat bij om te weten wat van belang is om geaccepteerd te worden in een groep (Rubin et al., 2004). Hierdoor wordt onder andere de kans op externaliserend en internaliserend probleemgedrag verkleind en wordt de sociaal-emotionele ontwikkeling bevorderd (Klima & Repetti, 2008; Rubin et al., 2004). Uit huidig onderzoek blijkt dat sociale netwerkgrootte bij meisjes positief samenhangt met populariteit. Dit betekent mogelijk dat het voor meisjes belangrijker is om tot een sociaal netwerk te behoren dan voor jongens. Daarnaast blijkt dat populariteit en zelfwaardering positief met elkaar samenhangen. Bij meisjes heeft de sociale netwerkgrootte een positieve invloed op de populariteit en de populariteit heeft weer een positieve invloed op de zelfwaardering van een meisje. Bij jongens geldt alleen het laatste: populariteit heeft een positieve invloed op de zelfwaardering.

Daarnaast blijkt populariteit, zowel bij jongens als bij meisjes, negatief samen te hangen met agressie. Hoe hoger de populariteit van een kind, des te minder agressie het kind gebruikt. Bij meisjes zorgt een groter sociaal netwerk indirect dus ook voor minder gebruik van agressief gedrag. Ook zelfwaardering en agressie blijken negatief samen te hangen, wat betekent dat kinderen met een hogere zelfwaardering minder agressie gebruiken dan kinderen met een lage zelfwaardering.

Kortom, ondanks het feit dat agressie, populariteit, zelfwaardering en sekse maar weinig variantie verklaren van sociale netwerk grootte, blijkt dat deze begrippen onderling wel met elkaar samenhangen. Door kinderen zonder sociaal netwerk te helpen om geaccepteerd te worden door leeftijdsgenootjes, bijvoorbeeld door hen sociale vaardigheden aan te leren, bestaat tevens de mogelijkheid dat een kind stijgt in populariteit. Deze stijging in populariteit kan weer van invloed zijn op een hogere zelfwaarderingsscore en op het verminderen van agressief gedrag. Uit dit onderzoek blijkt echter ook dat er nog meer, niet nader onderzochte factoren van invloed zijn op sociale netwerk grootte bij kinderen. Omdat er nog maar weinig onderzoek is gedaan naar de verklarende factoren van sociale netwerk grootte is vervolgonderzoek hiernaar geïndiceerd. Hoe meer men te weten komt over factoren die van invloed blijken op sociale netwerk grootte, des te meer aanknopingspunten men heeft om kinderen te helpen.

Literatuurlijst

- Baarda, D. B., Goede, M. P. M. de, & Dijkum, C. J. van. (2003). *Basisboek statistiek met SPSS*. Groningen/ Houten: Wolters-Noordhoff.
- Blackman, M. C., & Funder, D. C. (1996). Self-esteem as viewed from outside: a peer and gender perspective. *Journal of Social Behavior and Personality*, *11*, 115-126.
- Brace, N., Kemp, R., & Snelgar, R. (2006). *SPSS for Psychologists*. New York: Palgrave MacMillan.
- Brendgen, M., Vitaro, F., Turgeon, L., & Poulin, F. (2002). Assessing aggressive and depressed children's social relations with classmates and friends: a matter of perspective. *Journal of Abnormal Child Psychology*, *30*, 609-624.

- Cairns, R. B., Perrin, J. E., & Cairns, B. D. (1985). Social structure and social cognition in early adolescence: Affiliative patterns. *Journal of Early Adolescence*, 5, 339-355.
- Erwin, P. G. (1994). Social problem solving, social behavior, and children's peer popularity. *The Journal of Psychology*, 128, 299-306.
- Fletcher, A. C., Newsome, D., Nickerson, P., & Bazley, R. (2001). Social network closure and child adjustment. *Merrill-Palmer Quarterly*, 47, 500-531.
- Gest, S.D., Farmer, T.W., Cairns, B.D. & Xie, H. (2003). Identifying children's peer social networks in school classrooms: Links between peer reports and observed interactions. *Social Development*, 12, 513-529.
- Gest, S. D., Graham-Bermann, S. A., & Hartup, W. W. (2001). Peer experience: common and unique features of number of friendships, social network centrality, and sociometric status. *Social Development*, 10, 23-40.
- Gest, S. D., Sesma Jr., A., Masten, A. S., & Tellegen, A. (2006). Childhood peer reputation as a predictor of competence and symptoms 10 years later. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 34, 507-524.
- Gifford-Smith, M. E., & Brownell, C. A. (2003). Childhood peer friendships: social acceptance, friendships, and peer networks. *Journal of School Psychology*, 41, 235-284.
- Hawley, P. H. (2003). Prosocial and coercive configurations of resource control in early adolescence: a case for the well-adapted Machiavellian. *Merrill-Palmer Quarterly*, 49, 279-309.
- Hawley, P. H., Little, T. D., & Card, N. A. (2008). The myth of the alpha male: a new look at dominance-related beliefs and behaviors among adolescent males and females. *International Journal of Behavioral Development*, 32, 76-88.
- Heaven, P. C. L., Ciarrochi, J., & Vialle, W. (2008). Self-nominated peer crowds, school achievement, and psychological adjustment in adolescents: longitudinal analysis. *Personality and Individual Differences*, 44, 977-988.
- Kindermann, T. A. (1993). Natural peer groups as contexts for individual development: The case of children's motivation in school. *Developmental Psychology*, 29, 970-977.

- Kindermann, T. A. (2007). Effects of naturally existing peer groups on changes in academic engagement in a cohort of sixth graders. *Child Development, 78*, 1186-1203.
- Klima, T., & Repetti, R. L. (2008). Children's peer relations and their psychological adjustment. Differences between close friendships and the larger peer group. *Merrill-Palmer Quarterly, 54*, 151-178.
- LaFontana, K. M., & Cillessen, A. H. N. (2002). Children's perceptions of popular and unpopular peers: A multimethod assessment. *Developmental Psychology, 38*, 635-647.
- Leary, M. R. (2005). Sociometer theory and the pursuit of relational value: getting to the root of self-esteem. *European Review of Social Psychology, 16*, 75-111.
- Little, T. D., Brauner, J., Jones, S. M., Nock, M. K., & Hawley, P. H. (2003). Rethinking aggression: a typological examination of the functions of aggression. *Merrill-Palmer Quarterly, 49*, 343-369.
- Maassen, G. H., & Landsheer, J. A. (1998). SSRAT: the processing of rating scales for the determination of two-dimensional sociometric status. *Behavior Research Methods, Instruments, and Computers, 30*, 674-679.
- Nesdale, D., & Lambert, A. (2007). Effects of experimentally manipulated peer rejection on children's negative affect, self-esteem, and maladaptive social behavior. *International Journal of Behavior Development, 31*, 115-122.
- O'Brennan, L. M., Bradshaw, C. P., & Sawyer, A. L. (2009). Examining developmental differences in the social-emotional problems among frequent bullies, victims, and bully/victims. *Psychology in the Schools, 46*, 100-115.
- Orbido de Castro, B., Merk, W., Koops, W., Veerman, J. W., & Bosch, J. D. (2005). Emotions in Social Information Processing and their relations with reactive and proactive aggression in referred aggressive boys. *Journal of Clinical Child and Adolescent psychology, 34*, 105-116.
- Polman, H., Orbido de Castro, B., Thomaes, S., & Aken, van M. (2009). New directions in measuring reactive and proactive aggression: Validation of a teacher questionnaire. *Journal of Abnormal Child Psychology, 37*, 183-193.

- Rubin, K. H., Burgess, K. B., & Coplan, R. J. (2004). *Chapter 17: Social withdrawal and shyness*. In: In: Smith, P. K. & Hart, C. H. (2002). *Blackwell handbook of childhood social development*. Oxford: Blackwell Publishing.
- Sage, N. A., & Kindermann, T. A. (1999). Peer networks, behavior contingencies, and children's engagement in the classroom. *Merrill-Palmer Quarterly*, 45, 143-171.
- Salmivalli, C., & Kaukiainen, A. (2004). "Female aggression" revisited: variable- and person-centered approaches to studying gender differences in different types of aggression. *Aggressive Behavior*, 30, 158-163.
- Sandstrom, M. J., & Cillessen, A. H. N. (2006). Likeable versus popular: distinct implications for adolescent adjustment. *International Journal of Behavior Development*, 30, 305-314.
- Thomaes, S., & Bushman, B. J. (in press). Mirror mirror on the wall, who's the most aggressive of them all? Narcissism, self-esteem, and aggression.
- Thomaes, S., Reijntjes, A., Orbido de Castro, B., Bushman, B. J., Poorthuis, A., & Telch, M. J. (in press). I Like me if you like me: On the interpersonal modulation and regulation of preadolescents' state self-esteem.
- Veerman, J. W., Brink, ten T., Straathof, M. A. E., & Treffers, P. D. A. (1996). Measuring children's self-concept with a Dutch version of the "Self-perception profile for children": Factorial validity and invariance across a nonclinic and a clinic group. *Journal of Personality*, 67, 142-154.
- Wenar, C., & Kerig, P. K. (2005). *Developmental psychology. From infancy through adolescence*. New York: The McGraw-Hill Companies.
- Xie, H., Cairns, R. B., & Cairns, B. D. (1999). Social networks and configurations in inner-city schools: aggression, popularity, and implications for students with EBD. *Journal of Emotional and Behavioral Disorders*, 7, 147-155.
- Website BBC News: <http://news.bbc.co.uk/1/hi/world/europe/7939206.stm>
- Zimmerman, M. A., Copeland, L. A., Shope, J. T., & Dielman, T. E. (1997). A longitudinal study of self-esteem: implications for adolescent development. *Journal of Youth and Adolescence*, 26, 117-141.

Appendix

Bijlage 1: brief aan scholen

Van: Liesbeth Aleva

Verzonden: nog niet

Aan:

Onderwerp: onderzoek pesten

Bijlagen: brief aan ouders vo-scholen2009.pdf; Nee-formulier2009.doc

Geachte,

Fijn dat uw school weer meedoet met het onderzoek naar pesten van de Universiteit Utrecht en de IJsselgroep (in samenwerking met de VU Amsterdam en de RU Groningen) en nogmaals dank voor de lijsten met leerlingen en klassen.

Hieronder zet ik enkele punten over het onderzoek op een rij. Verzoeken aan u zal ik omwille van de duidelijkheid schuin drukken.

- De afname van de vragenlijst gebeurt bij voorkeur klassikaal. Per leerling is een computer met internetverbinding nodig. Iedere leerling krijgt een unieke gebruikersnaam en unieke inlogcode. Gemiddeld neemt het invullen van de vragenlijst, inclusief de instructie en het inloggen, anderhalf lesuur in beslag. Dit hoeven geen aaneengesloten uren te zijn. Voor de docenten is het wellicht prettig om te weten dat de vragenlijst met een spel eindigt. Leerlingen die klaar zijn, kunnen dat spel gaan spelen. Vooraf mogen de leerlingen echter niet weten dat de vragenlijst met een spel eindigt om te voorkomen dat zij de vragenlijst niet serieus invullen!
- Twee à drie studenten van de UU zullen het invullen van de vragenlijst begeleiden. Het is gebleken dat het prettig is als er ook een docent (gedeeltelijk) aanwezig is, omdat sommige leerlingen dan serieuzer te werk gaan. Dit is echter niet noodzakelijk.
- Het invullen van de vragenlijsten kan plaatsvinden op voor uw school geschikte momenten in maart t/m juni. De studenten nemen contact met u op voor *een rooster voor de afnamen*.
- *Als bijlage treft u een informatiebrief voor de ouders aan die u kunt vermenigvuldigen en aan de leerlingen kunt meegeven.* Ouders of leerlingen die niet mee willen doen, kunnen een NEE-formulier invullen en op school inleveren. (Het zou netter zijn om de ouders en

leerlingen die wel willen meedoen te vragen een JA-formulier in te vullen, maar dat blijkt helaas in de praktijk niet te werken). *Wilt u op het NEE-formulier de juiste datum invullen en aangeven bij wie (bijv. “docent” of “administratie”) het formulier kan worden ingeleverd?*

- *Wilt u de namen van de leerlingen die niet mee mogen doen doorgeven aan mij (per e-mail) enkele dagen voordat de afname begint? De Nee-formulieren kunnen door de studenten worden meegenomen naar de universiteit.*
- Na afloop krijgt u van mij weer informatie over het pesten in de deelnemende klassen.

Ik u voorstellen om contact te onderhouden via e-mail of telefoon. Mijn e-mailadres is a.e.aleva@uu.nl. Telefonisch kunt u mij bereiken via 030-2534819 (rechtstreeks) en 030-2531470 (secretariaat). Op dinsdag en woensdag ben ik niet op de UU aanwezig.

Met vriendelijke groet,

Liesbeth Aleva

Dr. Liesbeth Aleva | Department of Developmental Psychology | Utrecht University | P.O. Box 80144 | 3508 TC Utrecht | The Netherlands | (+31 (0)30 253 2031/253 1470

Bijlage 2: toestemmingsbrief voor ouders

Universiteit Utrecht

Utrecht, voorjaar 2009

Betreft: onderzoek "Pesten op school"

Geachte ouder/verzorger,

Pesten is een ongewenst verschijnsel. Daarom is het van belang er meer inzicht in te krijgen. In 2006 is een vierjarig onderzoek gestart naar "pesten op school" bij leerlingen uit de bovenbouw van de basisschool en de eerste jaren van het voortgezet onderwijs. Dit jaar vindt het onderzoek voor het laatst plaats. Door deze brief willen wij u informeren over het onderzoek.

Het onderzoek wordt uitgevoerd door derde- en vierdejaarsstudenten Pedagogiek en Ontwikkelingspsychologie van de Universiteit Utrecht onder leiding van ondergetekenden. De IJsselgroep (educatieve dienstverlening en opleiding) helpt ons bij de organisatie. Het onderzoek maakt deel uit van een landelijk onderzoek, waar ook universiteiten van Amsterdam (VU) en Groningen aan meedoen. Het onderzoek richt zich niet alleen op pesten, maar in het algemeen op de manier waarop kinderen in de klas en het schoolplein met elkaar omgaan. Een belangrijke vraag in het onderzoek is, hoe de omgang van kinderen met elkaar verandert als ze ouder worden. Daarbij wordt ook nagegaan wat er gebeurt als leerlingen na groep 8 naar het voortgezet onderwijs gaan.

Het onderzoek vindt plaats in het voorjaar van 2009 en wordt per computer afgenomen tijdens twee (computer)lessen. De antwoorden van de kinderen worden vertrouwelijk behandeld. Dit betekent dat de onderzoekers de antwoorden aan niemand doorgeven en zorgvuldig bewaren (zie ommezijde).

Wat nu als de onderzoekers duidelijke pestsituaties op het spoor komen? Het is onethisch om daar niets mee te doen. Het onderzoek is zo opgezet dat we duidelijke pestsituaties alleen kunnen afleiden uit de antwoorden van meerdere kinderen. Wanneer veel kinderen in de klas aangeven dat er in de groep wordt gepest, zal dit vertrouwelijk worden besproken met de school, zonder individuele antwoorden of namen van kinderen door te geven.

Uit voorgaande rondes van het onderzoek bleek dat alle kinderen, dus ook de kinderen die op de een of andere manier bij pesten betrokken waren, het geen probleem vonden om aan het onderzoek mee te doen. De school is accoord en verleent graag haar medewerking. Indien u (of uw kind) desondanks niet wil(t) deelnemen, is een NEE-formulier

ingesloten dat uw kind op school kan inleveren. (Als uw kind gewoon meedoet, hoeft u niets in te vullen).

Zonder u en uw kinderen zou dit onderzoek niet mogelijk zijn. Wij danken u dan ook hartelijk voor uw medewerking. Mocht u nog vragen hebben, aarzel dan niet om contact op te nemen.

Met vriendelijke groet,

Dr. A.E. (Liesbeth) Aleva, contactpersoon

Opleiding (Ontwikkelings) Psychologie

Telefoon 030-2534819 / 2531470 (secretariaat)

Dr. M.M. (Marjolijn) Vermande

Opleiding Pedagogiek

Vertrouwelijkheid van de gegevens

Uit de voorstudie bleek dat sommige ouders behoefte hadden aan nadere informatie. Aan de hand van enkele vragen en antwoorden leggen we uit hoe de vertrouwelijkheid van de gegevens is geregeld en waarom.

Wat gebeurt er met de antwoorden?

De gegevens worden opgenomen in een bestand. In dat bestand worden alle persoonsgegevens (d.w.z. alle gegevens waardoor iemand identificeerbaar is en waardoor iemand niet anoniem is, zoals de naam van het kind en de naam van de school) gewist.

Hoe worden de gegevens opgeslagen?

Elk kind krijgt een identificatienummer. Hierdoor kunnen de antwoorden op de vragenlijsten –anoniem– worden gekoppeld en kan het kind worden gevolgd door de verschillende onderzoeksrondes. Uit het bestand dat voor het onderzoek wordt gebruikt, zijn dus alle persoonsgegevens gewist. In een apart bestand staat welk identificatienummer bij welk kind hoort. Dat bestand is bijzonder beveiligd.

Kunnen de onderzoekers de identiteit van kinderen of ouders afleiden uit de bestanden waarmee zij onderzoek doen?

Nee, want zonder het beveiligde bestand dat achter slot en grendel zit, kunnen geen personen worden geïdentificeerd. De onderzoekers zijn overigens niet geïnteresseerd in individuele kinderen, maar alleen in grote groepen.

Is de privacy van de kinderen gewaarborgd?

Ja, zonder meer! Zelfs als de vertrouwenspersoon wordt geïnformeerd (zie ommezijde) dan gebeurt dat zonder individuele antwoorden en namen van kinderen door te geven.

Universiteit Utrecht
Opleiding Pedagogiek & Opleiding Ontwikkelingspsychologie

NEE

Mijn kind mag *niet* deelnemen aan het onderzoek "Pesten op school".

Voor en achternaam kind:

Datum:

Handtekening:

Wilt u alstublieft vermelden waarom uw kind niet mag deelnemen?

.....
.....
.....
.....

Graag aan docent geven voor dag maand 2009